

TAPASZTALATBÓL HALLOTTAM. AZ ALTERNATÍV VILÁGKÉPEK ÉS ÖSSZEESKÜVÉS-ELMÉLETEK KUTATÁSÁHOZ

„Mondta, hogy ők tudományos egyház. Vettek elektronmikroszkópot, Budán egy lakásban van, nagyon drága volt, több millió forint, mert kell vizsgálni a fényt. Én megkérdeztem egy fizikust, hogy a fény és az elektronmikroszkóp most, hogy-mi?!? Azt mondta, arra jó, hogy ütik vele a fényt, hátha eltörik. Megnézik, mi van benne, mert a hunok szerint nem fotonokból áll, mert már a rómaiak megmondták, hogy nem... A piramidonok, azok a csúcsos valamik, azokat is lényen kívüli idegenek építették a hunok kérésére. Mert a hunok tudták, hogy ember olyat nem tud építeni, mert felrobban. Mert olyan nagy, hogy agyonnyomja saját magát. Ezért hívtak ufót, úgylis erre jártak, megcsinálták a piramidonokat. – Mondom neki, hogy te, figyelj már, miből gondolod, hogy nem ember építette? Azt mondja 'azért, mert már ötödikben se hittem el'... Eleink azért építették az idegenkívüli lényekkel a piramisokat, hogy a Hold még egyszer ne ütközzön neki a Földnek... Még egyszer, mert már egyszer nekiütközött... Azt mondta a hun, hogy Afrikától balra, a tenger mélyén van egy pont 3800 km átmérőjű, Hold-alakú mélyedés... Mert nem teliholdkor volt ám...”

(Hadházi László)

„Tapasztalatból hallottam...” Egy rádiókabarében hangzott el az ominózus mondat egy stand-up comedy előadótól. A jelenet épp az álhíreket és összeesküvés-elméleteket, valamint a bennük hívőket figurázta ki. És valóban, az összeesküvés-elméleteket néha nehéz elkülöníteni a viccektől. Szórakoztatnak, megdöbbenetnek, és van olyan is, amikor tényleg nevetségesek. Máskor viszont pont azt nehéz megállapítani róluk, hogy összeesküvés-elméletek lennének és nem pedig a valóság magyarázatai. Ilyenkor reálisnak, tudományosnak, empirikusnak hatnak és eloszlatják kételyeink, kérdéseink, félelmeink. Előszertettel hangoztatjuk – ostromozva saját kultúránk –, hogy az ilyen konspirációs teóriák napjainkban egyre népszerűbbekké válnak, az online térben akadály nélkül terjednek és öltönek újabb és újabb formákat, ezzel is bizonyítva a folklór fennmaradását. Ahogy Semlyén írta: „amennyire hihetetlen és paradoxális, annyira igaz, hogy a logosz látványos győzelmének kora egyúttal a különböző fajtájú mítoszok születésének és újjászületésének kora is.” (Semlyén 1979: 5) De elfelejtjük hozzátenni, hogy összeesküvés-elméletek valószínűleg azóta léteznek, amióta az egyik őskori vadásznak nagyobb zsákmány, több bunda, csillogóbb kő és szebb nő jutott, mint a másoknak. Csak éppen a barlangrajzok, az ékírástos táblák, a krónikák alapvetően nem ezeket a történeteket jegyezték fel az utókornak – „érthetetlen” módon.

„A szomszéd fűje mindig zöldebb” – tartja a mondás az alapvetően irigy emberek világnézetéről, az összeesküvés-elmélet pedig megadja a magyarázatot,

hogy miért is zöldebb: mert ő nyugatról hozta be a fűmagot, ahová köztudomásúlag jobb termékeket szállítanak, mint hozzánk keletre; mert befolyásos rokonai révén a jobb minőségű telket vásárolta meg; mert ő a repülőkről titokban ránk szórt mérgező vegyianyagokat felfogó, bioenergetikus hanghullámokat generáló készüléket vásárolt stb. A magyarázatok egy idő után már nem csak magukban álló történetek, hanem összetett, egymásra épülő, egymástól függő, összeesküvés-hálót alkotó szuper-konspirációkká válnak (Barkun 2003), ahol minden mindennel összefügg. A bionergetikus hanghullámokat sugárzó készüléket csak bizonyos helyeken lehet beszerezni, és csak kevesen ismerik működési elvüket, mivel a tudósok el akarják titkolni, hogy a világ másként működik, mint eddig tanították. El akarják titkolni, mert akkor egész életművük dőlne romokba; el akarják titkolni, mert erre kényszeríti őket valamely milliárdos háttérhatalom, amely előbb – a haszon reményében – minden olajat ki akar bányászni és el akar adni; el akarják titkolni, mert az erről szóló tudás valójában földönkívüli eredetű, és az emberiség még nem érett meg ennek a befogadására.

Az ilyen szuper-konspirációk megszűnnek csak történetként létezni, és világmagyarázatokká válnak. Alternatív világképekké, amelyek a tudomány, politika, vallás uralkodó tézisei mellett, azoktól függetlenül, azokkal sokszor szembe menve léteztek és léteznek. Tudnunk kell ugyanis, hogy a kultúrát meghatározó világkép soha nem homogén. Számtalan népi/vernakuláris világmagyarázat (Primiano 1995, Ammermann 2006) létezett és létezik. Ezek a „hivatalos tudás” mellett, a „nem hivatalos tudás” (Brunwald 1978) keretein belül létező olyan világképek, amelyek a körülöttünk lévő valóság valamely szegmensét az intézményesült tudástól és hivatalos doktrínáktól eltérően értelmezik. Az adott korra jellemző domináns világkép(ek) és az alternatív világképek egymással mindig dinamikus kapcsolatban működtek. A vernakuláris világmagyarázatok kiegészíthették, erősíthették, megkérdőjelezhetők, vagy akár el is utasíthatták az uralkodó vagy hivatalos világmagyarázatokat. Ezekből, a napjainkra már egymásra torlódott világképekből áll össze az adott korra jellemző „nem hivatalos tudás”, amin keresztül megérthetővé válik a kultúra és a társadalom dinamikája, változásokra, traumákra, más kultúrákkal való kölcsönhatásokra adott reakciói. Persze, nem jelenthetjük ki, hogy ezek az alternatív világképek teljes egészében „népi” eredetűek lennének. Amikor a milliós tömegeket aljas szándékkal irányító, milliárdos, „ma éppen S/soros” antihősről szóló történetek bukkanak fel, tudhatjuk, hogy azok megjelenése nem független az antihőssel mitikus harcot vívó politikai hatalomtól, s ugyanígy, a minden bajra mágikus orvosságot jelentő „mindenmentes” diéták megalkotói sem magánzó gyógyítók, autodidakta füvesemberek, hanem az egészségkultuszra építő, abból valós profitot szerző vállalkozások.

Kötetünk az alternatív világképek fogalma alatt nem csupán az ilyen ideológiákat elemzi, hanem különféle társadalomtudományi módszerekkel az elméleteket megalkotó, azokban hívó és azokat fenntartó szubkultúrákat, kisközösségeket is. Célunk távolról sem az egyes elméletek vagy világképek cáfolása, illetve alátámasztása kíván lenni. Nem szeretnénk egyetlen összeesküvés-elméletben hívőt sem kinevetni, kifigurázni, vagy épp ellenkezőleg, az általa követett

elképzelésekért való következetes kiállása miatt pozitív színben feltüntetni. Nem mondjuk meg, hogy mi igaz és mi hamis. Kötetünk folklorista, kulturális antropológus, történész és vallástudós szerzői nem minősítenek, hanem bemutatnak, elemeznek és megérteni igyekeznek. Mint minden úttörő vállalkozásnak, nekünk sincs azonban könnyű dolgunk. A téma átfogó kutatását tudományunk még nem végezte el. Az egyes korszakokra lebontva léteznek ugyan jelentősebb, vagy hézagpótló ismereteink részkérdésekről, ám a „hivatalos” és a „nem hivatalos” világképek közötti dinamikus kapcsolatokat, azok jellemzőit és korszakokon átívelő fejlődésüket még a nemzetközi tudományosság is csak elszórtan, egy-egy részterületre koncentrálva elemezte (pl. Bowman-Sutcliffe 2000; Partridge 2005, 2014; Miller 1995; Lewis 2004). A szakirodalom itthon zömében vagy cáfolók, vagy hívők propagáló írásaiból áll, és csak elvétve találhatunk olyan munkákat, amelyek megérteni és értelmezni szeretnének (Farkas 2017; Hubbes 2008; Hubbes – Povedák 2015; Povedák – Szilárdi 2014; Szilágyi – Szilárdi 2007). Nekünk most ez a célunk, de tisztában vagyunk azzal, hogy nem könnyen megvalósítható célt tűztünk ki magunk elé. Mindig lesznek olyanok, akik hívőként olvassák majd írásaink, és sértve érzik identitásukat már a pusztá említéstől is, és lesznek olyanok is, akik az elemzést, a bemutatást nem tartják eléggé harcosnak az „ál-/para-/határ-/pszeudo-/alternatív tudományok” ellen szerintük létszükségletű tudományos kereszteshadjáráthoz és boszorkányüldözéshez. Szerencsére. Különben olyan unalmas is lenne.

Felhasznált irodalom

- Ammermann, Nancy (2006) *Everyday Religion: Observing Modern Religious Lives*. Oxford, Oxford University Press
- Barkun, Michael (2003) *A Culture of Conspiracy: Apocalyptic Visions in Contemporary America*. Berkeley, University of California Press
- Bowman, Marion-Sutcliffe, Steven eds. (2000) *Beyond New Age. Exploring Alternative Spirituality*, Edinburgh, Edinburgh University Press
- Brunwald, Jan (1978) *The Study of American Folklore: An Introduction*, 2nd edition. New York, W. W. Norton
- Farkas Judit (2018) *Leválni a köldökszinórról. Ökofalvak Magyarországon*. Budapest, L'Harmattan
- Hubbes László (2008) *Látomások a végső dolgok bűvöletében: Az apokalipszis a vallásos irodalmi műfajtól a művészeti kifejezőmódig*. Marosvásárhely, Mentor
- Hubbes László – Povedák István szerk. (2015) *Már a múlt sem a régi... Az új magyar mitológia multidiszciplináris elemzése*. MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely, Szeged
- Lewis, James R. ed. (2004) *The Oxford Handbook of New Religious Movements*. Oxford, Oxford University Press
- Miller, Timothy ed. (1995) *America's Alternative Religions*. Albany, State University of New York Press

- Partridge, Christopher (2005) *The Re-Enchantment of the West. Volume I-II. Alternative Spiritualities, Sacralization, Popular Culture, and Occulture*. New York, T&T Clark International
- Partridge, Christopher ed. (2014) *The Occult World*. London, Routledge
- Povedák István – Szilárdi Réka szerk. (2014) *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris elemzése*. Szeged, MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport
- Primiano, Leonard Norman (1995) Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore* 54 (1): 37-56.
- Semlyén István (1979) *Modern mítoszok*. Budapest, Magvető
- Szilágyi Tamás – Szilárdi Réka (2007) *Istenek ébredése. Az újpogányság vallástudományi vizsgálata*. Szeged, JATE Press